

Nina Raczkiewicz

Uniwersytet w Białymstoku

e-mail: n.raczkiewicz@uwb.edu.pl

ORCID: 0009-0001-9181-4899

IN MEMORIAM

Prof. dr hab. Michał Kondratiuk (1934–2025)

10 września 2025 roku zmarł nasz Profesor, nasz Mistrz, Michał Kondratiuk – wybitny językoznawca, wysoko ceniony sławista i dialektolog, wytrawny badacz wschodniosłowiańskich gwar Podlasia i twórca białostockiej szkoły onomastycznej, ale przede wszystkim dobry, skromny, wrażliwy człowiek. Człowiek przed duże „C”.

Profesor Michał Kondratiuk urodził się 6 marca 1934 roku w Dubinach koło Hajnówki. Tam ukończył szkołę podstawową, a w Białymstoku szkołę średnią (Liceum Pedagogiczne). Na Uniwersytecie Warszawskim studiował filologię rosyjską i białoruską. W 1960 roku został zatrudniony w Instytucie Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk, gdzie pracował do 1992 roku. Już jako student uczestniczył, od 1958 roku, w licznych ekspedycjach dialektologicznych zbierających materiały gwarowe do *Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Białostocczyzny* (1980–1996), kilkutomowego dzieła o wielkim znaczeniu dla dialektologii białoruskiej, ukraińskiej i polskiej. W latach 1961–1969 pod kierunkiem prof. Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej prowadził, na zlecenie Komisji Ustalania Nazw Miejscowości przy ówczesnym Urzędzie Rady Ministrów, rejestrację nazw miejscowych i obiektów fizjograficznych w dawnym województwie białostockim. Zgromadzony wówczas materiał toponomastyczny, po opracowaniu w Katedrze Filologii Białoruskiej UW (1992–1995), został wydany jako *Słownik nazw terenowych północno-wschodniej Polski*.

Jako młody naukowiec brał udział w pracach zespołu redakcyjnego A. Obrębskiej-Jabłońskiej, współpracował przy przygotowaniu edycji niepublikowanych materiałów folklorystycznych Michała Federowskiego, które ostatecznie ukazały się jako wielotomowe dzieło etnograficzne *Lud białoruski na Rusi Litewskiej. Materiały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877–1905*.

W roku 1970 Michał Kondratiuk obronił pracę doktorską *Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostocczyzny*, w której poddał analizie językowo-etymologicznej około 1700 współczesnych i dawnych ojkonimów wraz z ich formami gwarowymi i dokumentacją źródłową, a w 1984 uzyskał stopień doktora habilitowanego na podstawie całego dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej *Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego* (1985). Monografia ta jest szczegółowym opracowaniem blisko tysiąca nazw miejscowości

i obiektów fizjograficznych zawierających w swej strukturze rdzenie lub formanty pochodzenia litewskiego.

W latach 1985–1990 we współpracy z naukowcami z Zakładu Filologii Rosyjskiej i Filologii Ukraińskiej UMCS Profesor Michał Kondratiuk zajmował się badaniem gwar wschodniej części Lubelszczyzny zainicjowanym przez wybitnego dialektologa Władysława Kuraszkiewicza. Materiał dialektologiczny, zebrany podczas badań terenowych, znajduje się w PAN w formie kartoteki do *Atlasu gwar wschodniosłowiańskich Pobuża*.

W roku 1985 podjął pracę dydaktyczną w Filii Uniwersytetu Warszawskiego, która w 1997 roku przekształciła się w samodzielny uniwersytet – Uniwersytet w Białymstoku. Uczelnia ta od 1992 roku stała się podstawowym miejscem Jego pracy. Był z nią związany do 2010 roku. Pracując w Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej, zainicjował powołanie specjalności filologia białoruska. Dzięki Jego staraniom białorutenistyka, początkowo funkcjonująca jako dodatkowa specjalność przy rusycystyce, wkrótce przekształciła się w samodzielny kierunek. Od 1992 roku Profesor kierował utworzoną z Jego inicjatywy Pracownią Białorutenistyczną, przekształconą następnie w Zakład Białorutenistyki (1996), który w 1999 roku otrzymał status Katedry Filologii Białoruskiej przy Instytucie Filologii Wschodniosłowiańskiej UwB.

Profesor Kondratiuk był recenzentem wielu rozpraw doktorskich i habilitacyjnych, wypromował kilku doktorów, pod Jego kierunkiem powstawały prace magisterskie i licencjackie.

Oprócz pracy naukowo-dydaktycznej Profesor zajmował się działalnością organizacyjną i edytorską. Był redaktorem naukowym prac zbiorowych z zakresu językoznawstwa, m.in. *Навуковы зборнік* (Białystok 1974), *Bałto-słowiańskie związki językowe* (Wrocław 1990), *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim* (Białystok 1995). W latach 1998–2013 był kierownikiem naukowym cyklu konferencji polsko-białoruskich *Droga ku wzajemności* oraz redaktorem serii wydawniczej *Polsko-białoruskie związki językowe, literackie, historyczne i kulturowe*.

Naukowe zainteresowania Profesora Kondratiuka dotyczyły wielu zagadnień językoznawstwa słowiańskiego i bałtyckiego. Szczególnie bogaty jest Jego wkład w badania z zakresu dialektologii i onomastyki na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim i słowiańsko-bałtyckim. Dorobek naukowy Profesora jest ogromny – liczy ponad 200 publikacji. *Wokalizm*

gwar białorusko-ukraińskich powiatu hajnowskiego (1964), *Tendencje słowotwórcze w nazwach mieszkańców na pograniczu polsko-białorusko-ukraińskim* (1969), *Białoruskie pożyczki słownikowe w języku polskim. Wspólne izoleksy białorusko-podlasko-mazowieckie* (1975), *Niektóre problemy badań onomastycznych w regionie białostockim* (1995), *Bibliografia onomastyki wschodniosłowiańskiej do roku 1965 włącznie* (1997), *Bałtyckie nazwy osobowe włościan w Inwentarzu starostwa tykocińskiego z 1573 roku. Ogólna charakterystyka* (1990), *Imperativus w gwarach polsko-białorusko-ukraińskiego pogranicza* (2002), *Nazwiska pochodzenia bałtyckiego w regionie białostockim* (2000), *O rzadkich w Polsce nazwiskach z pogranicza słowiańsko-bałtyckiego* (2001), *Niektóre zapożyczenia leksykalne w gwarach polsko-białorusko-ukraińskiego pogranicza* (2002), *O kilku powszechnych na Białostocczyźnie nazwiskach pochodzenia litewskiego* (2010), *Etniczne nazwy miejscowości z sufiksem -any na terenie Białostocczyzny* (2014), *Nazwy geograficzne i osobowe Białostocczyzny* (2016) – to tylko niektóre z nich.

Osiągnięcia naukowe Profesora w zakresie językoznawstwa zostały docenione nie tylko w kraju, lecz także za granicą: doczekał się On licznych biogramów zamieszczonych w encyklopediach językoznawczych polskich, białoruskich, ukraińskich oraz litewskich.

Już będąc na emeryturze, nie zaprzestał Profesor pracy naukowej. Pracował dużo i intensywnie. Dwie spośród kilku opublikowanych w tym okresie prac zasługują na szczególną uwagę: *Urzędowe i gwarowe nazwy miejscowości Białostocczyzny* (2011), zawierająca wykaz 5112 nazw obiektów fizjograficznych w ich postaciach oficjalnych i wariantach ludowych, oraz monografia *Gwarowe nazwy miejscowości Białostocczyzny w układzie alfabetycznym* (2014), w której zestawiono nazwy gwarowe zamieszkanych jednostek osadniczych różnego typu (miast, miasteczek, osiedli, wsi, przysiółków, kolonii, leśniczówek, osad młyńskich, osad kolejowych, części miast i wsi) z nazwami urzędowymi. Brzmienie form gwarowych zapisane zostało w terenie od ludności autochtonicznej.

W ostatnich latach swojego życia Profesor Kondratiuk wydał monografię *Kultura materialna wsi białostockiej i jej zmiany w świetle gwar ludowych XX wieku* (2021), w której walor naukowości łączy się z jasnym językiem wykładu, co czyni ją przystępną dla szerokiego kręgu odbiorców. Doceniając tę monografię, wybitny *polski językoznawca* prof. dr hab. Feliks Czyżewski napisał o niej tak:

Książka *Kultura materialna wsi białostockiej...*, obok już przedstawionych walorów, syntetyzujących stan wiedzy dialektologicznej, pełni także fundamentalną rolę dokumentu źródłowego. Lakoniczny bowiem tytuł rozdziału VII *Słownik gwarowy wsi Nomiki z połowy XX wieku* otwiera przed czytelnikiem możliwość wglądu w skarbnicę mowy ludu białoruskiego połowy XX w. Jest to ważne dzieło leksykograficzne, stanowiące zwieńczenie trudu dialektologicznego dwóch osób: nieżyjącego już Stanisława Glinki, jako eksploratora, i Michała Kondratiuka, który materiał zawarty w Słowniku uporządkował, zredagował i własnym sumptem opublikował. To piękny, chociaż ostatnio rzadki przykład bezinteresownej wspólnoty pracy.

My, uczniowie Profesora Michała Kondratiuka, naszego Mistrza i Nauczyciela, spotykaliśmy się regularnie, w marcu, z okazji Jego urodzin. Profesor bardzo się cieszył z tych spotkań. Były one okazją nie tylko do wspomnień, ale i do rozmów na tematy współczesne. Czasami się sprzeczaaliśmy! Niezależnie od tego, o czym rozmawialiśmy, i tak później rozmowy schodziły na tematy naukowe. Profesor opowiadał, o czym teraz pisze lub będzie pisał, pytał o nasze plany. Z niektórych z nas był bardzo dumny, zwłaszcza z Pani prof. Lilii Citko. Podczas naszego ostatniego spotkania w marcu 2025 roku siedział cichy i milczący, raczej przysłuchiwał się naszym rozmowom, uśmiechał się ciepło, parę razy powiedział: „Moje dzieci”. Życzliwy, serdeczny, wyrozumiały, zawsze gotowy, by wspomóc – takim Go zapamiętamy.